

Dostál, Bořivoj

Hrob se šňůrovou keramikou z Chrlic-Jezer

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1969, vol. 18, iss. E14, pp. 272-275

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109857>

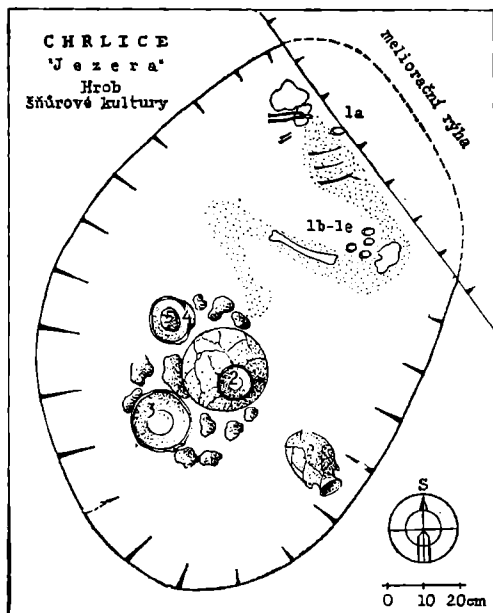
Access Date: 05. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Hrob se šňůrovou keramikou z Chrlic-Jezera

V trati Jezera jižně od Chrlic, na mírné terénní vlně obklopené ze tří stran bažinatými lukami protékánými na jihovýchodě potokem (jiný tok snad kdysi meandroval v těsném západním a severozápadním sousedství), se při hloubení meliorační rýhy v červnu 1968 narazilo na pravěké objekty (obr. 4). Šlo o tři sídlištní jámy z halštatského období rozmístěné ve směru rýhy na úseku dlouhém asi 80 m. Oboustranné rýhy, ve vzdálenosti asi 50 m od ní, byla při povrchovém sběru zjištěna větší uskupení střeptů, signalizující rozsah zdejšího pravěkého sídliště. Kromě toho průkop narušil kostrový hrob, který za pomoci žáků základní devítileté školy prozkoumali členové Vlastivědného kroužku osvětové besedy v Chrlicích, L. Davídek a Z. Smutný; jmenovaní pořídili též náleзовou zprávu, situační náčrtky, terénní fotografie a později provedli rekonstrukci nádob. Jim patří i můj dík za poskytnutí nálezu k publikaci.

Obr. 5. Chrlice—Jezera.

Hrob se šňůrovou keramikou. (Kresba A. Šik.)

jedna, v krajině pánevní čtyři kličkovité záušnice (1) a před chodidly, na plošince vydlážděné valounovitými kameny, spočívaly čtyři nádoby (obr. 5, tab. XXVII:1,2): amfora (2) převrácená dnem vzhůru, široko stojící miska (3) s několika kameny uvnitř a vedle další miska (4), v níž byla dnem vzhůru vložena jiná drobnější misečka (5). Opodál, 40 cm jihovýchodněji, ležel na boku dvouuchý hrnek (6).

1. Pět měděných kličkovitých záušnic z dvakrát stočeného dvojitého drátu kruhového průřezu. Konce jsou zahroceny a volně k sobě přiléhají. P¹ 2 cm; v 0,7 cm; p drátu 0,17 cm; obr. 6:1; tab. XXVIII:1. (Spektrální analýzu záušnic provedl PhDr. P. Mišustov.)

2. Amfora s krátkým válcovitým hrdlem při ústí slabě nálevkovitě rozevřeným, s kulovitým, poněkud deformovaným tělem a s úzkým odsazeným, rovným dnem. Na výduti, těsně pod hrdlem, je nalepeno pět laločnatých oušek s kruhovým otvorem. Je šedohnědá, místy se světlejšími skvrnami. Povrch vyhlazený, v hlíně hrubý písek. Slepena a částečně doplněna. V 30,5 cm; pv 28 cm; po 12 cm; pd 10 cm; obr. 6:2; tab. XXVIII:6.

3. Miska s mírně prohnutými stěnami, s kuželovitě seříznutými okrajem asymetricky rozšířeným ve dvě laločnatá horizontální ouška, a s rovným dnem. Povrch hlazený, načervenalý, místy šedohnědý, lom vrstevnatý. Úplná, pouze část okraje odlomena. V 8,2 cm; po 19,8 cm; pd 8,9 cm; obr. 6:3; tab. XXVIII:2.

4. Kónická miska s vodorovně seříznutým a mírně vně rozšířeným okrajem přecházejícím v jeden laločnatý výčnělek a s navenek vypouklým dnem. Povrch jemně drsný, šedohnědý, místy světlejší. Slepena. V 8,3 cm; po 22—24 cm; pd 12,5 cm; obr. 6:4; tab. XXVIII:3.

¹ Zkratky rozměrů: p — průměr, v — výška, pv — průměr výdutě, po — průměr okraje (ústí), pd — průměr dna.

5. Drobná kónická miska moravského typu s kuželovitě seříznutým a vně rozšířeným okrajem přecházejícím v jednom místě v dvojitý lalůček (na dvou dalších místech je náznak jednoduchých laloků) a s mírně navenek vypouklým dnem. Světlehnědá, místy našedlá, v hlíně větší kaménky. V 4,5 cm; po 11,5—12 cm; pd 6,5 cm; obr. 6:5; tab. XXVIII:4.

6. Hrnec s prohnutým nízkým hrdlem, vejčitým tělem s dvěma hrotitými uchy s oválnými otvory v horní části výduť a s odsazeným, slabě dovnitř klenutým dnem. Šedohnědý povrch, hlazený, v hlíně písek a kaménky. Spleno a částečně doplněno. V 22 cm; po 9,2 cm; pv 16,5 cm; pd 8,5 cm; obr. 6:6; tab. XXVIII:5.

Nálezy jsou uloženy ve sbírce Vlastivědného kroužku osvětové besedy v Chrlčích.

Podle inventáře patří prozkoumaný hrob lidu eneolitické kultury se šňůrovou keramikou. Ukazuje na to nejlépe amfora (tab. XXVIII:6) a miska moravského typu (tab. XXVIII:4) vedle kónické misky s laločnatým výčnělkem u okraje (tab. XXVIII:3). Kromě toho lze z inventáře usoudit, že hrob patří nejmladší fázi šňůrové kultury na Moravě.

Svědčí o tom především výskyt měděných kličkovitých záušnic (obr. 6:1), které jsou běžné v únětické kultuře. Ve vlastní šňůrové kultuře se kličkovité záušnice nevyskytly.² Jsou však známy z hrobů pozdní šňůrové kultury typu Veselé (též typ Zlota) jednak z eponymní lokality samé (hrob 37),³ jednak z Ivanky při Dunaji (hr. 6 a 10).⁴ V. Budinský—Křička synchronizuje pohřebiště ve Veselém s nejstaršími hroby nitranské skupiny a řadí jeho inventář k prvému stupni nitranské skupiny patřící podle něj do časné doby bronzové.⁵ Též A. Točík klade nitranskou skupinu do Reineckova stupně BA1, před únětickou kulturou a po kultuře nagyrévské, souběžně s kulturou předúnětickou a jeden z jejích kořenů vidí v typu Veselé, souběžném s kulturou zvoncovitých pohárů.⁶ Kličkovité záušnice jsou samozřejmě na pohřebišti nitranské skupiny ve Výčapech—Opatovicích, byť i poměrně vzácné.⁷ Na nálezy měděných i zlatých kličkovitých záušnic v kultuře zvoncovitých pohárů upozorňuje J. Ondráček (Držovice, Lechovice, Místřín, Šlapanice, Žalkovice, Turovice), který též uvádí jeden příklad kličkovité záušnice z protoúnětických hrobů z Maref.⁸ Na rozdíl od A. Točíka klade J. Ondráček protoúnětickou kulturu před Reineckův stupeň BA1, tedy před nitranskou skupinu (pokládá ji za současnou s počátkem vlastní únětické kultury), a prokazuje souběžnost protoúnětické kultury s typem Veselé (připouští nejvýše její současnost s nejstarším nitranským horizontem) a s pozdní fází zvoncovitých pohárů.⁹ Nález kličkovitých záušnic tedy řadí hrob z Chrlč—Jezer na sklonek moravské šňůrové kultury, do doby její souběžnosti se zvoncovitými poháry a s kulturou protoúnětickou.

Tuto skutečnost potvrzuje i miska s dvojlaločným svísele provrtaným výčnělkem při okraji (tab. XXVIII:2). Podobná miska, sice s poněkud odlišně upraveným okrajem, se vyskytla na pohřebišti lidu s keramikou zločského typu v Sudoměřicích.¹⁰ Misky s jednoduchými nebo rozeklanými výčnělky (umístěnými při okraji nebo pod ním) s dvěma svislými otvory jsou zejména hojně v moravských nálezech kultury zvoncovitých pohárů, např. z Hrubčic,¹¹ Svatobořic, Hodonína,¹² Staré Břeclavi,¹³ Vřesovic,¹⁴ Letonic, Bohdalic, Černěcina¹⁵ aj. Z tohoto srovnání dostatečně vyplývá důkaz o koexistenci nejmladší fáze šňůrové kultury, k níž patří zkoumaný hrobový celek, s kulturou zvoncovitých pohárů v našem prostředí.

Na příslušnost popisovaného hrobu k mladší fázi šňůrové kultury ukazuje již nález misky moravského typu (tab. XXVIII:4), o kterých F. Kalousek zjistil, že se nevyskytly v žádné jiné skupině evropské šňůrové kultury buď vůbec nebo ne v tak výrazných formách, nýbrž že vznikly až na Moravě a představují mladší vývojové stadium moravské šňůrové kultury.¹⁶ Poukazuje-li J. Ondráček na výskyt těchto misek ve vučedolském a zólském materiálu,¹⁷ nemění se tím nic

² Negativní zjištění z literatury mi potvrdil též doc. dr. M. Buchvaldek, který se otázkami šňůrové kultury soustavně zabývá.

³ V. Budinský—Křička, Gräberfeld der späten schnurkeramischen Kultur in Veselé, SIA 13/1, 1965, str. 63, 80, obr. 17:3, tab. V11:13.

⁴ M. Vihlerová, Pohřebisko s neskorou šňůrovou keramikou typu Veselé v Ivanke při Dunaji, Sborník Slov. nár. muzea 60, 1906, Hist., str. 6, 30, 32.

⁵ V. Budinský—Křička, SIA 13/1, 1965, str. 81—89.

⁶ A. Točík, Die Nitra-Gruppe, AR 15, 1963, str. 767—768, 773.

⁷ A. Točík, AR 15, 1963, obr. 241:12 na str. 719; *týž*, Nitrianska skupina na Slovensku, Zprávy ČSA 9, 1967, seš. 6, str. 65, tab. V:57.

⁸ J. Ondráček, Moravská protoúnětická kultura, SIA 15/2, 1967, str. 421—422, pozn. 248 na str. 438 s citací příslušné literatury (záušnice v kultuře zvoncovitých pohárů); 421, obr. 17:3 (záušnice protoúnětické kultury).

⁹ J. Ondráček, SIA 15/2, 1967, str. 428—431.

¹⁰ V. Sikulová, Pohřebiště lidu zloté skupiny šňůrové kultury v Sudoměřicích — okres Hodonín, PVM II, 1961, str. 10, tab. I:1.

¹¹ I. L. Červinka, Morava za pravěku, Brno 1902, tab. XXI:1.

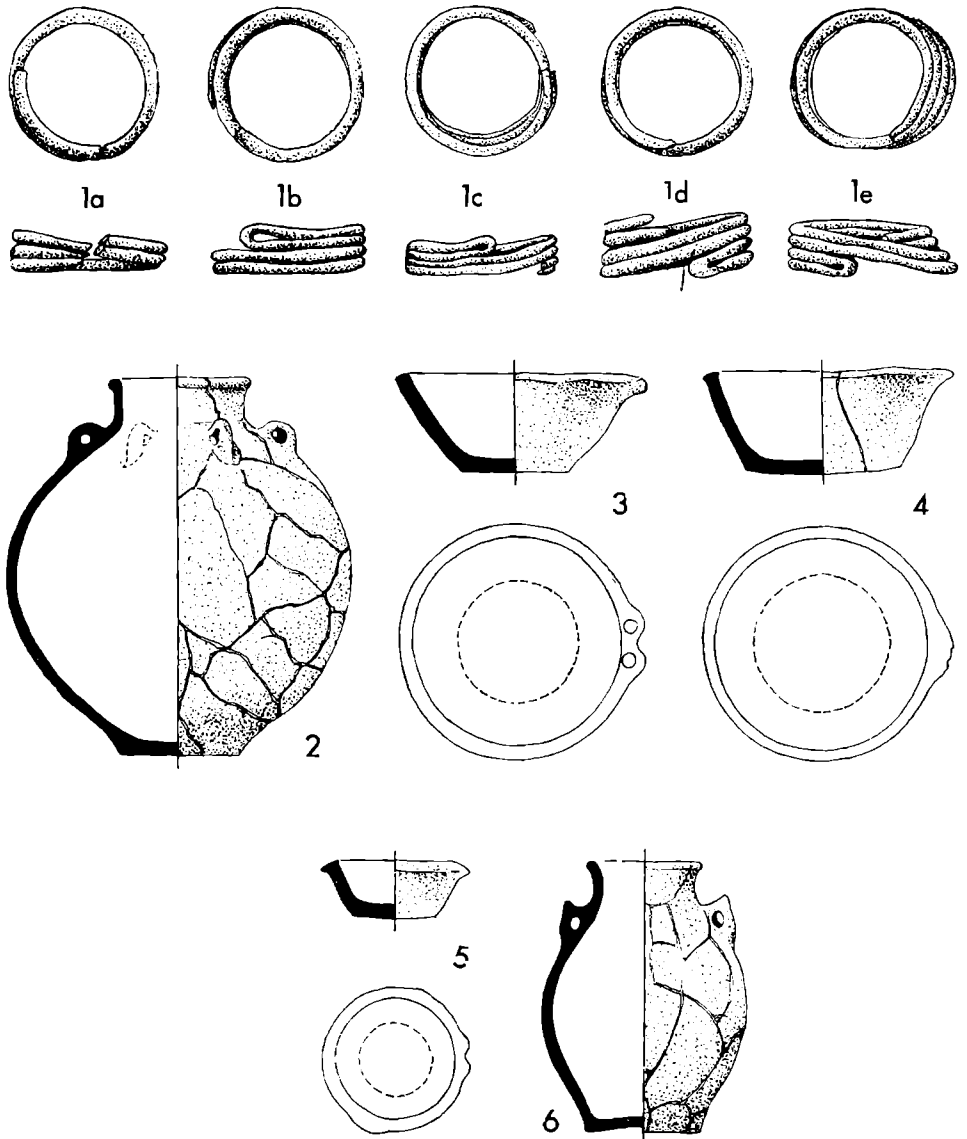
¹² I. L. Červinka, Kyjovsko a Ždánsko v pravěku, Kyjov 1933, obr. 22:3, 30:3, 31:1, 37:1.

¹³ I. L. Červinka, Masarykův kraj v pravěku, Hodonín 1933, obr. 6:12.

¹⁴ F. Kalousek, Lid se zvoncovitými poháry na Buřovsku (Morava), ČMMB, 41 1956, tab. VIII:5, XIV:2, XXIII:3.

¹⁵ F. Kalousek, K otázce původu kultury se šňůrovou keramikou Rožňanka PF MU v Brně, 1947, str. 9—10.

¹⁶ J. Ondráček, Jihovýchodní prvky v moravské šňůrové keramice, AR 17, 1965, str. 770, obr. 203:1,4.

Obr. 6. Chřlice—Jezera. Inventář hrobu se šňůrovou keramikou. Velikost 1a—e 1 : 1, 2—6 1 : 6.
(Kresba A. Šik.)

na chronologické pozici tohoto typu nádoby, pouze se poukazuje na kořeny, z nichž mohly specifické moravské tvary mladší fáze šňůrové kultury vyrůst.

Nezdobená amfora s pěti oúšky pod nízkým hrdlem (tab. XXVIII:6) patří též k nejmladším tvarům šňůrové kultury, jak o tom vedle výskytu v popisovaném celku svědčí nález přesné

analogie v mohyle III z Letonic-Dražovic, kde vystupuje též s miskami moravského typu.¹⁸

Vzácným tvarem v moravské šňůrové kultuře je vejčitý hrnec s dvěma hrotitými uchy pod prohnutým hrdlem (tab. XXVIII:5). Má přesnou analogii v hrobě šňůrové kultury č. 4 ze Slatinek, v němž byl provázen jednoduchým hrnkem, šálkovitou miskou, misečkou (moravského typu?), jednou kroužkovitou (nelze vyloučit, že šlo o poškozenou kličkovitou záušnicí) a dvěma spirálovitými měděnými náušnicemi;¹⁹ jde tedy nesporně rovněž o pozdní celek. Štíhlé dvouuché hrnce jsou též zvláštností moravské šňůrové kultury²⁰ a právem jsou odvozovány od pozdně-eneolitických kultur Karpatské kotliny, zejména skupiny vučedolské, zóské a čakanské.²¹ Lomení a zahrocení uch patrně jak na nálezu z Chrlic, tak ze Slatinek, můžeme spatřovat na nádobách různých tvarů z nagyrévských pohřebišť typu Őkörhalom.²²

Kulturní a chronologické zařazení kostrového hrobu z Chrlic-Jezer je jednoznačné. Všechny příznaky zjištěné v jeho inventáři směřují do jednoho časového horizontu reprezentovaného typem Veselé, protounětickou kulturou, pozdní kulturou zvoncovitých pohárů a snad ranou fází nitranské skupiny, tedy obdobím nejpozdějšího eneolitu těsně předcházejícím BA1 nebo zasahujícím nejvýš do počáteční fáze BA1 podle Reineckeého chronologické stupnice. Z chronologického hlediska jde o celek nesporně významný, neboť je z něho možné vycházet při zařazování inventáře z hrobů s méně výrazným materiálem.

Hrob šňůrové kultury z Chrlic-Jezer je zajímavý i z jiného hlediska. Není totiž v chrlickém katastru ojedinělým nálezem z období šňůrové kultury. Žárový hrob téže kultury se našel v roce 1964 asi jeden km severovýchodně od naleziště z roku 1968, v zahradě p. Krause (obsahoval 2 hrnky s uchem, trojčlenný džbánek, misku moravského typu vejčitou nádobu),²³ a opět asi jeden km severněji odtud, v trati Vinohrady, se našel zlomek kamenného obuchu šňůrové kultury.²⁴ Vzhledem k tomu, že uvedené nálezy velmi pravděpodobně signalizují celé skupiny hrobů, je tam obdobná situace, jakou zjišťil D. Koutecký na rozsáhlém pohřebišti šňůrové kultury ve Vikleticích v severozápadních Čechách.²⁵ I v Chrlicích jsou hroby šňůrové kultury rozhozeny po velké ploše a jednotlivé skupiny snad představují hroby příslušníků jednoho rodu či jiné společenské jednotky.

Bořivoj Dostál

Ein schnurkeramisches Grab aus Chrlic-Jezera. Eine Skelettbestattung in Hockerlage (Abb. 5, Taf. XXVII), die in der Flur Jezera südlich von Chrlic (Abb. 4) während der Meliorationsarbeiten zum Vorschein kam, enthält 5 kupferne Noppenringe, eine Amphore, 3 Schüsseln und einen zweihenkeligen Topf (Abb. 6, Taf. XXVIII). Der Beigaben nach gehört das Grab der jüngsten Stufe der Schnurkeramik in Mähren an. Darauf zeigen die Noppenringe, von deren die ältesten der Glockenbecherkultur und dem schnurkeramischen Typus Zlota-Veselé gehören, sowie auch die einzelnen Keramiktypen, z. B. die Schüssel mit zwei vertikalen Löchern im lappartigen Vorsprung am Rande, die in der Glockenbecherkultur üblich ist, kleine Schüssel des mährischen Typus und der zweihenkeligen Topf, die man von den spätäneolitischen Kulturen des Karpatenbeckens ableiten kann. Das alles ermöglicht den Fund von Chrlic-Jezera mit dem Typus Veselé, mit der späten Glockenbecherkultur, mit der Voraunjetitzer Kultur und vielleicht mit der frühen Phase der Nitza-Gruppe, also mit dem spätesten Äneolitikum, das der BA1 Stufe nach Reinecke eng vorangeht, oder ihren Anfang berührt, zu synchronisieren.

B. Dostál

Spektrální analýza záušnic z Chrlic-Jezer.

Použité přístroje: mřížkový spektrograf PGS 2, obroučkový generátor ABR 3.

Budící podmínky: napětí 220 V stabilizované, oblouk střídavý přerušovaný, provozní režim 240/10, šterbina 20, vzdálenost elektrod 2,5, předexpozice 3", expozice 61.5".

Fotomateriál: ORWO WLU Blau Hart.

Analýzy jsou provedeny polokvantitativní metodou. Obsahy prvků jsou podle hrubého procentuálního odhadu označeny následovně:

¹⁸ M. Chleborád, Pravěké hroby durynských skrčků na Bučovsku a v okolí, Bučovice 1934, tab. V:2 (amfóra), tab. V:1—9 (hrobový celek).

¹⁹ A. Gottwald, Pohřebišťe na Nivkách u Slatinek, ČVSMO 48, 1935, obr. 3:4 (dvouuchý hrnec), str. 14—15, obr. 3:1,4,5,10,11 (hrobový celek).

²⁰ F. Kalousek, Moravská šňůrová kultura, Brno, 1945 disertace, I, str. 119.

²¹ J. Ondráček, AR 17, 1965, str. 776—781, obr. 207:1.

²² J. Bóna, The Cemeteries of the Nagyrév Culture, Alba Regia 2—3, 1963, tab. 1:7, IV:1, V:4a, VII:13.

²³ B. Dostál, Pravěké chrlického katastru, Výstava 900 let Chrlic, Brno 1965, str. 2, obr. 3:1,2; podrobné zpracování nálezu připravuje F. Kalousek.

²⁴ F. Kalousek, Moravská šňůrová kultura, Brno 1945, disertace, II,

²⁵ D. Koutecký, Archeologický výzkum ve Vikleticích v letech 1961—1964 AR 18, 1966, str. 127.